

FRANTIŠEK KOUKOLÍK

ČEŠI

Proč jsme kdo jsme –
a jak dál?

FRANTIŠEK KOUKOLÍK

ČEŠI. Proč jsme kdo jsme – a jak dál?

EDICE MAKROPULOS

FRANTIŠEK KOUKOLÍK

ČEŠI

**Proč jsme kdo jsme –
a jak dál?**

Galén

Všechna práva vyhrazena.

Tato publikace ani žádná její část nesmí být reprodukovány, uchovávány v rešeršním systému nebo přenášeny jakýmkoli způsobem (včetně mechanického, elektronického, fotografického či jiného záznamu) bez předchozího souhlasu nakladatelství.

© Galén, 2015

ISBN 978-80-7492-192-6 (PDF)

ISBN 978-80-7492-193-3 (PDF pro čtečky)

Úvodní kapitola: jestliže – pak

Podnětem pro vznik knížky byly dvě téměř totožné otázky, které jsem vyslechl v rozmezí třiadvaceti let, prvně v lednu roku 1990, znovu v lednu roku 2013.

Otázky zněly: »Má smysl udržovat český národ?«

Slyšel jsem je od Čechů, vysokoškolsky vzdělaných čtyřicátníků, lidí z horní střední vrstvy, vynikajících odborníků, kteří se neznali a byl mezi nimi věkový rozdíl jedné generace.

Pojem *udržovat* na mne působil hrozně. Lékaři a sestry tak mluví o lidech, kteří mají natolik poškozený mozek, že sice žijí, ale vědomí už nikdy nenabudou.

Mí dva přátelé se nezávisle na sobě zeptali podobně, jako se tázal Hubert Gordon Schauer (1862–1892), český spisovatel, literární kritik a publicista, v geniálním a vizionářském odhadu přítomnosti a možné budoucnosti pojmenovaném »Naše dvě otázky« (1886). Vsadím se, že mí přátelé o podobnosti nevěděli. Na rozdíl od Huberta Gordona Schauera, který se jen ptal, oba působili dojmem, že odpověď znají předem, je samozřejmá a tvoří ji jediné slovo: »Nemá.«

»Mně je lhostejné, jakým jazykem budou mluvit moje děti a kde budou žít,« řekl jeden z mých přátel.

»Kdyby to tady začalo vypadat špatně, půjdu do Kalifornie,« sdělil druhý, »mám tam zázemí.«

Neměl jsem jim to za zlé.

Měl jsem pocit, že jim rozumím: vztah k vlastní životní úrovni, představa lepší budoucnosti dětí, možnost využít talenty, které mají, ke všemu, co lidé považují za životní úspěch, měli hlubší než vztah k něčemu tak abstraktnímu, jako je pojem vlastního národa.

Co obnáší pojem »vlastní národ«?

Tahle otázka se mi s menší či větší naléhavostí objevuje celý život.

Na počátku byly pohádky a vyprávění, školní dějepis i čeština a jejich vynikající učitelé, na které jsem měl štěstí, a také můj otec s Palackého Dějinami národu českého v Čechách a v Moravě vydanými roku 1894, tedy soubor lásek, poznatků i mýtů.

Pak život, který jsem tu prožil, všechny lidi a vše, co jsem v něm potkal.

Jsem lékař se zájmem o vztah lidského mozku a chování

Postupně jsem si uvědomoval, že národy a jejich dějiny dosud zkoumali a zkoumají zejména historici, sociologové, sociální psychologové, politologové, právníci, vojáci, tajné služby a filozofové.

V poslední generaci se objevily metody vědeckého poznávání, které si v 70. letech minulého století uměl představit jen málokdo. Díky nim vznikly a rostou nové obory:

například genomika zkoumající stavbu a funkci genomů, to jsou soubory dědičné informace různých druhů života, stejně jako sociální, kognitivní a afektivní neurověda, ta se zabývá řešením sociálních problémů, poznávání a citového života. Rozvinula se evoluční teorie, možná, že by bylo přesnější mluvit o jejich větším počtu. Vznikla a v další vývojové fázi je evoluční psychologie. Sledoval jsem jejich vývoj celý dospělý život.

Bio-psycho-sociální model člověka a jeho možné užití

Jedním z výsledků poznání výše uvedených oborů je bio-psycho-sociální model člověka.

Model říká:

cokoli se stane v lidských genech a mozku, se může nějakým způsobem projevit v psychice neboli duševním životě, a cokoli se stane v duševním životě jedince, se může projevit v jeho sociálním prostoru, a to od bezprostředních

vztahů v rodině až k politickému, ekonomickému rozhodování. Vezmeme-li v úvahu průběh delší doby, mohou se objevit vážné důsledky i v dějinách.

Popletené geny, citově deprivující výchova v dětství, infekční příčiny, dlouhotrvající stres, závislost na alkoholu, drogách nebo jejich kombinace, cévní mozkové příhody bývají příčinou poruchy osobnosti, psychózy, deprese, demence nebo jiných neuropsychiatrických onemocnění, což je běžné.

V současnosti, stejně jako v minulosti postihují značný podíl dětské i dospělé populace.

Představte si však, že tato onemocnění postihnou člověka, jenž je dejme tomu císař Caligula, Jana I. Kastilská, car Ivan IV., zvaný Hrozný, Rudolf II. Habsburský, Kristián VII., král dánský a norský, V. I. Uljanov – Lenin, Thomas W. Wilson, J. V. Džugašvili – Stalin, A. Hitler, K. Gottwald, R. Nixon...

A naopak:

cokoli se stane v lidském historickém a sociálním prostoru, může se během velmi krátké, krátké nebo delší doby projevit v činnosti a stavbě lidského mozku až na úroveň činnosti genů. Představte si, že jste si uložili majetek třeba do akcií společnosti Enron, banky Lehman Brothers, Word.com, Union banky, Kreditní banky Plzeň, libovolné další vytunelované české banky, ráno otevřete noviny a během sekundy jste v těžkém stresu, který ovlivní kromě mnoha jiného i činnost řady genů v nervových buňkách vašeho mozku.

Protože je mozek zpětnovazebně propojen s celým tělem, vše, co se děje v něm, se může projevit ve stavbě a činnosti lidského těla – a naopak. Na tom, zda si to uvědomujeme nebo neuvědomujeme, záleží jen do nějaké, byť významné míry.

Napadlo mne, zda by bylo model možné užít k lepšímu pochopení národa a jeho příslušníků.

Co se stane s populací několika milionů lidí stresovaných řadu století kromě jiného proto, že jsou Češi? Co se dělo s národem, který byl kříšen a vzkřísil se v průběhu 19. století, poté byl roku 1941 říšským protektorem Reinhardem Heydrichem, spolutvůrcem a představitelem nacismu, určen zčásti k vyhubení, ve zbylé části ke ztrátě identity poněmčením? Co se s tímto národem dělo v letech 1945–1989 a co se s ním děje od roku 1990? Co by měl a neměl dělat, nechce-li do dalších generací pouze biologicky přežít?

Psaní knížky bylo těžké z několika důvodů.

První důvod

Narodil jsem se tu, jsem Čech, některé krajiny mi v mé zemi připadají nejhezčí na světě pravděpodobně proto, že jsem zde prožil dětství.

Takže si dovedu představit příslušníky docela jiných národů, kteří mají podobně rádi krajiny svého dětství ve své zemi.

Historická paměť mé rodiny sahá do třicátých let 19. století, její rakouské větve až do století šestnáctého.

Přišel jsem na svět v listopadu roku 1941, v druhém roce Protektorátu Čechy a Morava. V mých nejranějších vzpomínkách jsou nálety spojeneckých letadel na Prahu počátkem roku 1945 a vlak s německými vojáky a děly. Ve své zemi a se svým národem jsem zde prožil řadu politických režimů a jejich zvratů se vším, co pro lidi znamenají.

Mám pocit vděku a závazku vůči lidem, které jsem znal, včetně svých předků, i vůči těm, které neznám a díky kterým jsem živý a mohl jsem třeba vystupovat.

Nemluvě o těch, kteří za tuhle zem, a tedy i za mne, položili život nebo snášeli nepředstavitelný útlak, vděk lidem známým i neznámým, ženám i mužům, století za stoletím. Mám pocit, že jejich prach jsou Čechy, zrovna tak jako jsou pro mne Čechami zdejší kopce, pole a řeky, muzika, obrazy, sochy, města, městečka a vesnice, a především jazyk.

Jak tedy mám psát bez hněvu a zaujetí, jsem-li citově vázán? Připadá vám to sentimentální?

Proč vlastně jsem citově vázán?

Proč nedokážu plně zobecnit a říci si: »Tohle je chod vesmíru, popisuje ho, dejme tomu deterministický chaos. Na jednotlivých bytostech, stejně jako na jednotlivých národech moc nezáleží.«

A proč nejsou lidé, kteří mi ony otázky položili, citově vázáni podobně, jako jsem já?

Druhý důvod

Jak mám psát o takhle složitém tématu, jehož analýza od evolučně-biologické po sociokulturní a historickou úroveň je otevřeným a snad nejsložitějším možným problémem, a přitom zůstat sdělný pro co největší počet lidí?

Vždyť pro pochopení současnosti je nutné pohlédnout do opravdové časoprostorové hloubky, někdy k samým vývojovým kořenům našeho druhu, takže někdy statisíce let, jindy desetitisíce a tisíce roků zpět, ale i jen několik století.

Jak chodit na ostří nože mezi hodnotovými humanistickými úsudky, které například kladou důraz na ochranu slabých, chudých, bezmocných, a vědeckými úsudky, které buď kladou důraz na to, co může být pravda, nebo na to, co pravda není, a humanistické hodnoty jsou jim primárně lhostejné?

Jestliže – pak

Zvolenou podobou knížky jsou eseje. Jsou jednotlivými kaménky neúplné mozaiky, nikoli systematickým celkem. Mluví o problémech, které mne zaujaly a považuji je za vážné. Některé z nich jsou náročné a dlouhé důkazy stručných počátečních tvrzení. Jejich smyslem je záznam, analýza a pokus o překonání pocitu, který sdílí mnoho z nás (ne všichni), kdo se cítíme být členy svého národa: jsme opět ohrožený národ, kulturně i biologicky.

Osou knížky je úvaha jestliže – pak:

jestliže národ bude, nebo naopak nebude dělat to či ono, pak ohrožuje svou existenci, což se pravděpodobně týká jakéhokoli národa naší početní a územní velikosti. Odpovědi na otázku, jak v tomto směru dál, by měly z eseje vyplynout.

Spíš než návodem, co by národ měl dělat, jde o rozbor toho, co by, pakliže se chce dostat dál, dělat neměl. Dostat se dál znamená podstatně víc než jen biologicky přežít.

A jsem opět u rozštěpeného vědeckého a kritického myšlení na jedné straně a myšlení hodnotového a humanistického na straně opačné.

To první říká, že národy jsou různě silné větvičky rostoucí v koruně vývojového stromu nebo spíše propleteného křoviska lidského druhu. Jakmile z ně-

jakých důvodů některé větvičky uschnou, zmizí, jsou přelomeny, upadnou – jde o to zjistit proč a jak. Dějiny vyprávějí o tom, jak národy i etnika mohou být z nejrůznějších důvodů historicky přechodným jevem.

To druhé říká, že je každý národ, například jeho jazyk, svého druhu vesmír, který je jedinečný, a že jeho zánik je škoda stejná jako zánik jakékoli podoby života.

Kdybych měl sdělit smysl knížky jednou větou, řekl bych, že jde o zlomkové pochopení souvislosti složitých mnohaúrovňových jevů v čase a prostoru: od molekul k člověku, od lidí k národům a zpět.

Byl bych rád, kdyby tuhle knížku četli mladí lidé, učitelé, všichni, komu není osud českého národa lhostejný

Spousta lidí, zejména těch mladších, neví, co znamená být ponižován a trestán třeba jen za to, že mluví rodným jazykem. Moji předci to zažili například v opovrživě shovívavé vídeňské podobě za Rakouska-Uherska a v podobě vražedné v nacistickém koncentračním táboře Mauthausen a Bergen-Belsen.

Co by řekl můj prastrýc, který zde byl vězněm, v Bergen-Belsen přežil závěrečné měsíce války a byl svědkem jeho osvobození, před časem uveřejněnému článku slovensky písčícího autora, který se podepsal Mark Weber (P1, s. 351)?

Češi prý kdysi říkali: »V hrdlo lžeš!« A podle toho trestali.

Zapomněli jsme na to? Zapomněli na to jednotliví lidé a jejich nevelké skupiny, kteří se na svém národě proviňují tím, že ve jménu vlastního zájmu ohrožují jeho existenci, a přitom si myslí, že jsou nepostižitelní, a díky sociálním vztahům, které budují, opravdu obtížně postižitelní jsou?

Zapomněli na to lidé, kteří z titulu moci a/nebo právníckými kličkami urážejí vrozený cit pro morální rovnováhu a spravedlnost a ve své povznesené a zaslepené drzosti si myslí, že kolem nich žijí hlupáci bez rozumu a srdce, kteří snesou cokoli? Je to smutné, ale sociální psychologové dokazují pokusně, že lidé opravdu snesou téměř cokoli.

Jsu si lidé, kteří ve jménu vlastního prospěchu poškozují národ, tak jisti, že včas uniknou, jakmile začnou potíže?

Jestliže to národ připustí, zdařit se jim to může.

Uvědomuje si český národ, že opakovaně nepotrestané zlo tohoto druhu je pramenem otupělosti, nedůvěry, atomizace a cynismu, přispívá k rozkladu slabých sociálních vazeb, čímž zvyšuje riziko rozpadu společnosti při prvním větším otřesu a zániku národa v delší perspektivě?

Uvědomuje si český národ, kolik úsilí, obětí a času spotřebovalo jeho vzkříšení? Postačí jedna dvě generace, aby zemřel? Přeje si zemřít? Není schopen života?

Kolik národů v dějinách vzniklo a zaniklo?

Kolik jich zaniklo kvůli stupiditě a zločinům své mocenské elity nebo pseudoelity?

Zapomněli Češi, »český národ«, »ti dole«, »ti obyčejní«, nebo si nechtějí připustit, v jaké míře odpovídají za svou budoucnost pasivitou, čekáním na kohokoli, kdo vyřeší jejich problémy a převezme odpovědnost, aniž by sami museli riskovat, obětovat a ztratit?

Jsme v takové většině líní a ustrašení?

Jsme přesvědčeni, že se můžeme »prošvejkovat« dějinami?

Jsme natolik hypnotizováni obrazovkou, novinami a sociálními sítěmi?

Neuvědomujeme si, nebo si nechceme uvědomit, že první je pod kontrolou politické moci, druhé v cizích rukách a rovněž pod kontrolou moci a třetí tak snadno manipulovatelné, takže opět pod kontrolou moci, která nemusí být základem národním zájmům vůbec nakloněná?

Většina z nás si mylně myslí, že druzí lidé, zejména lidé mocní, myslí a cítí jako my sami. Říkají, jak to s námi myslí dobře. Slova jsou slova. »Podle skutků jejich poznáte je,« říká prastará zkušenost. Slova dokáží dokonale zatemnit rozum, což je dáno kombinací efektivity propagandy, distribuce inteligence v populaci, míry její sugestibility a vzdělání.

Takže bývá pozdě.

Odmítáme kritické myšlení? Máme lokajství v těžišti svých duší? V genech?

Proč jsou Češi podle některých Němců a Rakušanů malí, zbabělí, zlodějští, ubožácky mazaní, podlí, křiví, smějící se bestie, mají náтуру služek a krejčích, jsou cyklisté se zády ohnutými nahoru a nohama šlapajícími dolů a nikdy nebojovali, proč jsou podle některých Poláků Pepíci, proč je český stát dle některých Američanů *mickey mouse state*, dle některých Rusů *ničtožnoje gosudarstvo*?

A co když v populaci chybějí geny odpovídající za *opak* lokajství, a tím spolu s prostředím tvoří lidi a jejich skupiny, kteří jsou vším jiným než lokaji, krejčími a služkami a chovají se podle toho?

Bylo by možné naši současnost vykládat tímto způsobem?

Základním problémem této úvahy je přesložitý vztah genů a chování.

Nově rostoucí modely dědivosti (heritability) zcela mění klasické, desítky let zakořeněné představy (kap. 6, P1, P2, P3, s. 356–363).

Vždy jde o interakci geny–mozky–prostředí a zpět.

V řadě směrů, například v základních rysech osobnosti, ve výši inteligence měřené inteligenčním kvocienem a míře religiozity genetický vliv podle dosavadních poznatků převažuje. V jiných směrech převažuje sdílené a nesdílené prostředí a náhody.

Podle toho, co o věci v současnosti vím, mi připadá, že teorie ko-evoluce genů a kultury, bude o ní řeč, vysvětluje vztah lidí a jejich dějin nejlépe a do největší hloubky. Teorie však může být nepřesná nebo mylná, což ukáže budoucnost, a moje vědění je a bude omezené.

Tato knížka je především vyprávěním o vzdálených kořenech dění.

Strom, který z nich roste, jsme my.

Proč si to necháme líbit? Proč někdo něco neudělá?

Často slyším zoufale znějící otázky: »Proč si to necháme líbit? Proč někdo něco neudělá?« (P2, s. 351).

Problémem je ten »někdo«.

Řečeno zjednodušeně: společným sociálním jmenovatelem otroků a *proletarií* císařského Říma byla bída, beznaděj a pravděpodobná délka života při narození kolem třiceti let.

Raní křesťané mohli být úspěšní, mám tím na mysli přežití, rozmnožení a další vývoj křesťanských idejí, kromě jiného proto, že se chovali prosociálně, slibovali lepší svět na nebesích a někteří z nich byli s to ve jménu komunity obětovat i život.

Někteří současní militantní muslimové se chovají podobně.

Společným sociálním jmenovatelem života proletářů raného kapitalismu Evropy byla bída a beznaděj, šestidenní pracovní doba 12 a víc hodin denně, spaní u strojů, pravděpodobná délka dožití ve slumech kolem třiceti let. Raní socialisté mohli být úspěšní, opět tím mám na mysli přežití, rozmnožení a další vývoj socialistických idejí, kromě jiného proto, že se chovali prosociálně, slibovali lepší svět už tady na zemi a někteří z nich byli s to ve jménu komunity obětovat i život.

Lze si představit, že otroci a *proletarii* císařského Říma podobně jako proletáři raného kapitalismu byli až na genderové rozdíly sociálně poměrně homogenní. Kromě života, okovů a lidství neměli co ztratit.

Současný český národ v této míře sociálně homogenní není.

Většina lidí, zejména pak »střední vrstva«, má co ztratit a bojí se o to. Má většinou (ne vždy) kde bydlet, bydlení může být pohodlné, má tam televizi, která jim v nekonečných seriálech vytváří iluzi sociální skutečnosti, má sociální síť a zdravotní péči. Někteří její příslušníci se chovají prosociálně, nicméně obětovat ve jménu komunity se chce málokomu. Češi si hromadně nechtějí připustit, nebo nechápou, že o to s vyšší pravděpodobností mohou přijít – nepochopí-li svou situaci a nespojí-li se k obraně. Stačil by větší otřes nebo rozpad Evropské unie.

Někteří z nich si představují, že při nejhorším obětují národní identitu a jazyk – a uchovají si nějaké pohodlí, »pohodu«, jak se teď říká.

Vypadá to, že se v současném sociálním a politickém tlaku znovu, jako reflex, objevila mentalita přežívání doby po roce 1627, Protektorátu Böhmen und Mähren (1939–1945) a normalizace (1969–1989).

Opakovaně jsem slyšel, jak by to bylo dobré, kdybychom se stali 17. spolko-
vou zemi Německa, »kdyby si nás vzalo Bavorsko, případně Rakousko, měli bychom se dobře«.

Obávám se, že se lidé, kteří tímto způsobem myslí, cítí a případně se chovají, strategicky mylí. Můžeme ztratit stát, následně identitu. Pak přijdou na řadu zbylé trosky »pohody« většiny Čechů, kteří v ní dosud žili.

V tom případě by pravděpodobně byla taktika salámová, podobná té, která předcházela prvnímu strategickému cíli zevních a vnitřních zájemců o zdroje českého a slovenského národa: rozdělení Československa. Podobně jako tehdy: poběží ohlušující a oslepující propagandistická palba, »osobnosti« se budou vyjadřovat v žádoucím směru, parlament zdvihne ruce a dvoumilionovou petici nevezme v potaz.